

OBRAZ VELKOMORAVSKÉHO VLÁDCE SVATOPLUKA V ČESKÉ A MORAVSKÉ HISTORIOGRAFII 19. A 20. STOLETÍ

Svatopluk's Image in the Czech and Moravian Historiography in the 19th and 20th Centuries

Lubomíra Havlíková

Abstract: HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. *Svatopluk's Image in the Czech and Moravian Historiography in the 19th and 20th Centuries*. The article uses modern Czech and Moravian historiography and discusses the image of Moravian king Svatopluk († 894) in historical sources written in the Czech lands in the 19th and 20th centuries. The author of the paper admits that the reconstruction of Svatopluk's image is difficult, mainly due to the differing interpretations of the king in the medieval sources and by modern historians. Examining briefly the image of Svatopluk in the medieval sources and especially in modern historical texts, the paper argues that Svatopluk's contemporaries held him for a great Christian sovereign of the Central European history, and so do several modern historians.

Key words: *history, Czech historiography, Moravian historiography, Great Moravia, Moravian king Svatopluk († 894), Byzantium, Franks, Roman empire, Roman papacy, Christianity*

Abstrakt: HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. *Obraz velkomoravského vládcu Svätopluka v českej a moravskej historiografii 19. a 20. storočia*. Článok je zameraný na modernú českú a moravskú historiografiu a analyzuje obraz moravského kráľa Svätopluka († 894) v historických prameňoch napísaných v českých krajinách v 19. a 20. storočí. Autorka príspevku pripúšťa, že rekonštrukcia obrazu Svätopluka je problematická predovšetkým kvôli rozdielnym výkladom termínu kráľ v stredovekých prameňoch modernými historikmi. Príspevok prináša obraz Svätopluka v stredovekých prameňoch a najmä v moderných historických textoch. V príspevku je zdôraznené, že Svätoplukovi súčasníci ho považovali za veľkého kresťanského panovníka stredoeurópskej histórie, a tak je to aj v prípade niekoľkých moderných historikov.

Kľúčové slová: *história, česká historiografia, moravská historiografia, Veľká Morava, moravský kráľ Svätopluk († 894), Byzancia, Frankovia, Rímska ríša, Christianizácia*

V roce 2014 uplynulo 1120 let od úmrtí velkomoravského vládcy Svatopluka I. Velikého († 894), krále Moravanů a Slovanů, jako ho nazval ve své kronice saský letopisec, nazývaný *Annalista Saxo*.¹ Svatopluk patřil k nejmocnějším velkomoravským (i moravským) panovníkům a byl jedním z nejvýznamnějších soudobých evropských vládců. Nebezdůvodně ho papež Jan VIII. (872 – 882) tituloval ve své bule *Industriae tuae* („Horlivosti tvé“), vydané v roce 880, jako *unicus filius* („jediný syn“), což bylo označení pro pretendenta na císařský trůn. Proto Svatoplukův život

¹ *Annalista Saxo*. In HAVLÍK, Lubomír E. et al. (eds.). *Magnae Moraviae fontes historici I* (dále *MMFH I*). Praha 1966, s. 246-251: an. 890: „*Zuendibolh Marahensium Slavorum regi*“; ad an. 893: „*Zuendibolh rex Marahensium Slavorum*.“ Také list papeže Štěpána V. *Quia te zelo fidei* nazval Svatopluka „králem Slovanů“ (*Zventopolco regi Sclavorm*) a podobně jako Svatopluk byl „králem Moravanů“ (*rex Marahensium*) nazván i Rostislav k roku 855 (...*contra Ratzidum Marahensium regem in Morawiam*).

a zejména jeho činy zajímaly v menší nebo větší míře soudobé i pozdější kronikáře a historiky, včetně těch novodobých. A protože se nacházíme v raném období moravských a slovenských dějin, soudobých zpráv, ať již latinských, řeckých, staroslovenských nebo arabských a perských o něm nebylo mnoho a měly často rozporuplný charakter.

Nebudeme se na tomto místě podrobně zabývat starou analistikou a historiografií či hagiografií, případně arabskou a perskou geografii, tj. dobovými středověkými historickými prameny o Svatoplukovi – učinili tak již podrobně jiní a na jiném místě.² Hlavní jádro příspěvku bude spočívat ve zkoumání a podání Svatoplukova obrazu v moderní české a moravské historiografii 19. a 20. století. Pro úplnost a celistvost našeho výkladu je však nezbytné alespoň okrajově si připomenout některé ze Svatoplukových charakteristik, jak je postulují dobové středověké prameny, protože i historiografie 19. a 20. století z nich vycházela a bez jejich znalosti bychom nemohli pochopit postoje moderní novodobé historiografie.

Na rozdíl od moravského vládce Rostislava, který byl v dobových či pozdějších pramenech hodnocen jako „zbožný“ či „nábožný“ král nebo kníže (*religiosus rex, devotus rex*³ nebo *pious, devotus, religiosus princeps*⁴), naopak charakteristika krále Svatopluka se pramen od pramene v průběhu věků lišila, podle toho, kdo byl jejich autorem, komu stranil a jaké tendence v nich převažovaly: na jedné straně byl chválen jako moudrý, udatný, rozvážný a zbožný vládce, na druhé straně byl považován za lstivého a zlovolného člověka.⁵ Zatímco „Fuldské letopisy“ (*Annales Fuldenses*), tj. letopisy benediktinského kláštera ve Fuldě, ho hodnotily negativně a označily ho k roku 894 jako „schránku (pochvu) veškeré věrolomnosti (*vagina totius perfidiae*) dychtící po lidské krvi“ a „sousední země uvádějící lstí a klamem ve zmatek“⁶; Regino z Prümü o něm v „Kronice“ (*Chronicon*) z 9. století napsal, že to byl muž „velmi bystrého a mazaného, lstivého ducha“ (*prudenterissimus a callidissimus*)⁷ a „Dukljanská kronika“ (*Ljetopis popa Dukljanina*) ho nazvala *christianissimus a sanctissimus rex*,⁸ tj. nejkřesťanštějším a nejsvatějším králem. Stejně pozitivní obraz o Svatoplukovi vytvořil

² HAVLÍK, Lubomír E. *Svatopluk I. Veliký, král Moravanů a Slovanů*. Brno 1994. Viz též HAVLÍK, Lubomír E. King Sventopluk's of Moravia Image in the Middle Ages. In *Critica storica*, roč. 28, 1991, s. 164-188.

³ MONACHUS CHRISTIANUS. *Monachi Christiani Vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmille ave eis*. In HAVLÍK, Lubomír E. et al. (eds.). *Magnae Moraviae fontes historici II (dále MMFH II)*. Brno 1967, s. 191: „*princeps vel rex religiosus*“; *Tempore Michaelis imperatoris (Legenda Moravica)*. In MMFH II, s. 265, kap. 10: „*devotus rex*“; *Diffundente sole*, MMFH II, s. 279, kap. 3: „...*regem Moraviae, qui vocabatur Swatopluk, religiosum utique devotum*...“ (jde o kontaminaci Svatopluka s Rostislavem, viz MMFH II, s. 279, pozn. 2); *Granum catalogi praesulum Moraviae*, In MMFH I, s. 315, ad an. 900: „*devotus rex Swatopluk senior*“. Jde o kontaminaci s Rostislavem (viz MMFH I, s. 315, pozn. 7). Ke všem památkám viz HAVLÍK, Lubomír E. *Život a utrpení Rostislava, krále Moravanů*. Brno 1999, s. 172-175 (viz též In BÍLÝ, Jiří L. (ed.). *Moravský historický sborník – Ročenka Moravského národního kongresu 1995*. Brno 1996, s. 85-230, zde s. 92).

⁴ Texty na <http://acta.chadwyck.co.uk/> a <http://www.patristique.org/Acta-sanctorum.html> (12. 04. 2012). Viz též ŠAFARÍK, Pavel Josef. *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, oddíl dějepisný, okres druhý: od L. 476 před Kr. až do L. 988 po Kr. V Praze 1863, s. 480, pozn. 41; HAVLÍK, *Život a utrpení Rostislava, krále Moravanů*, s. 172-175 (viz též In BÍLÝ, *Moravský historický sborník*, s. 85-230).

⁵ HAVLÍK, *Svatopluk I. Veliký, král Moravanů a Slovanů*, s. 13-27, 28-43, 115-120; HAVLÍK, King Sventopluk's of Moravia Image in the Middle Ages, s. 164-188.

⁶ *Annales Fuldenses*, In MMFH I, s. 120: *Zwentiboldus, dux Maravorum et vagina totius perfidiae, cum omnes regiones sibi affines dolo et astucia perturbando humanam sanguinem siciens*,....

⁷ *Reginonis abbatis Prumiensis Chronicon*, In MMFH I, s. 139-140, ad an. 894: „...*Zeundibolch rex Marahensium Sclavorum, vir inter suos prudentissimus et ingenio callidissimus*...“

⁸ *Presbyteri Diocleatis Regnum Sclavorum (Ljetopis popa Dukljanina)*, In MMFH I, kap. IX, s. 242: „...*christianissimi regis Svatopelek*; s. 244: „*rex benignissimus*“; „*rex sanctissimus*“. Viz též HAVLÍK, Lubomír E. *Dukljanská kronika a Dalmatská legenda* (= Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských

vzdělaný byzantský císař a polyhistor Konstantin VII. Porfyrogenetos, který v 10. století ve svém díle *De administrando imperio* („O správě říše“) charakterizoval moravského vládcu (*ho Morabias archon* nebo *Moraviae princeps Sphendoplocus*) jako „statečného a obávaného“ (*andreios kai foberos*)⁹ muže, který byl „hrozný k národům sousedním“ (*fortis terribilisque populis finitimis fuit*).¹⁰ Podle řecky napsaného hagiografického spisku *Bios Klementos* („Život Klimentův“), pocházejícího z pera ochridského arcibiskupa Theofylakta z přelomu 11. – 12. století byl Svatopluk, který vládl na Moravě po Rostislavovi, muž „drsný a neznalý dobra“ a „nemilosrdný“, člověk barbarský a nevdělaný, neschopný pochopit božské věci.¹¹ Jako „pyšného“ a „zpuštěného“ panovníka označila Svatopluka tzv. „Kristiánova legenda“ (*Monachi Christiani vita et passio*),¹² pocházející (snad) z 10. století a legenda *Tempore Michaelis imperatoris* („Za časů císaře Michaela“),¹³ která vznikla ve 12. – 14. století. Nicméně legenda *Diffundente sole* („Když slunce spravedlnosti rozsávalo paprsky“)¹⁴ z 13. – 14. století, jejíž jádro pochází z 10. století, hodnotí „krále moravského Svatopluka Prvního“ pozitivně jako „muže zbožného a bohu oddaného (bohobojného), který měl v té době převelikou moc a byl jako císař, maje velmi rozsáhlou říši,“ a v tehdejší době byl nejmocnějším vládcem.¹⁵

Je s podivem, že stejný obraz moravského vládcu Svatopluka I. jako legenda *Diffundente sole* podala v 19. století v prvním díle svých *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě* jedna z čelných osobností českého národního obrození František Palacký (1798–1876),¹⁶ rodem Moravan. Podívejme se nyní na jeho charakteristiku Svatopluka blíže. Palacký, podobně jako stará latinská legenda, viděl a charakterizoval Svatopluka jako neohroženého a smělého, moudrého a chytrého vládcu.¹⁷ Co vedlo evangelíka Palackého k tomu, že si z dobové historické nabídky vybral právě kladnou Svatoplukovu charakteristiku, když v soudobé (*scilicet* starší) historiografii převažoval negativní obraz moravského vládcu Svatopluka, vytvořený franskou analistikou a živený spisovateli, stranicími cyrilometodějské straně a slovanské bohoslužbě (liturgii) na Moravě? Při srovnání Svatopluka s jeho strýcem Rostislavem Palacký hodnotil v podstatě Svatopluka výše než Rostislava a srovnával je takto: „Kdyby nám velikost historických postav jen dle toho měřiti bylo, čeho

věd, roč. 86, 1976, seš. 2). Praha 1976; *Dukljanska hronika i Dalamatinska legenda*. Prevela Lenka Blehova-Čelebić, predgovor Vojislav D. Nikčević. Podgorica 2008.

⁹ CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS. *De administrando imperio*. In MORAVCSIK, Gyula – JENKINS, Romilly J. H. (eds.). *De administrando imperio*. (= Magyar-görög tanulmányok, 29). Budapest 1949 (reprint Washington 1966, 2006), cap. 41 (*Peri tes choras tes Morabias*), s. 180,2-3.

¹⁰ CONSTANTINUS PORPHYROGENITUS. *De administrando imperio*. In MORAVCSIK – JENKINS (eds.). *De administrando imperio*, s. 180,2-3.

¹¹ Život sv. Klimenta (Legenda bulharská, Bios Klementos), In *MMFH II*, kap. V, 18, s. 213: „*epei kai ton Sfantoplikon, hos meta Rasisthlabon erxe Morabu, perielthontes apate barbaron andra kai tu kalu anennoeton, holon tes doxes eauton epoesanto*“; VIII, 31; XIII, 40.

¹² *Monachi Christiani vita et passio sancti Wenceslai et sancte Ludmile ave eius*, In *MMFH II*, s. 191-192: „*Dehinc Zuentepulc tyrannide suscepta, fastu arrogancie inflammatus*“.

¹³ *Tempore Michaelis imperatoris* (Legenda Moravica), In *MMFH II*, kap. 10, s. 265: „...*Swatopluk regnum Moravie gubernaret sua feritate, inflatus fastu arrogancie*...“; kap. 9, 13.

¹⁴ *Diffundente sole*, In *MMMF II*, kap. 3, s. 279: „*Predictus vero frater eius Metudius regem Moraviae, qui vocabatur Swatopluk, religiosum utique devotum, qui tunc temporis potentissimus erat et quasi imperator, habens latissimum regnum*,...“.

¹⁵ Šlo patrně opět o kontaminaci s charakterovými vlastnostmi jeho předchůdce Rostislava. Viz HAVLÍK, *Svatopluk I. Veliký*, s. 117-118 a také HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Metodějovo velkomoravské „Napomenutí vladářům“ – homilie nebo *speculum principis*? Pokus o novou žánrovou interpretaci. In LUKÁČOVÁ, Martina et al. (eds.). *Tradícia a prítomnosť misijného diela sv. Cyrila a Metoda*. Nitra 2013, s. 121-141.

¹⁶ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. I. *Od prvověkosti až do roku 1253*. Praha 1938, díl I., s. 15, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 131, 133, 145, 146.

¹⁷ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, I., kn. II., čl. 5 (25. část).

snažením svým dosáhli, teď bychom museli Svatopluka v dějinstvu mnohem výše postavit, nežli jeho předchůdce Rostislava. Čeho Rostislav v dlouhém boji jen nedokonale dovedl, to Svatoplukovi zdařilo se rychle a v plné míře; nebo od té doby vrchní panství německé nad Moravou nezáleželo více než v pouhém jménu toliko a v dobrovolenství panovníků moravských. Ale Svatopluk nevyrovnal se strýci svému ani spanilostí myslí, ani čistotou a stálostí vůle své. Rostislav zápasil více o ušlechtilou ideu a nepodlehlost země a národu. Svatopluk více o rozšíření osobní své moci a vlády. A jakkoli úkladně jeho si počínání dá se úklady od nepřátel jemu také strojených omlouvat, však to nevyvracuje pravdy té, že mysl ušlechtilá nikdy a nikde lichotou obíratí se, aniž v mistrném zádrhů léčení kochati se může. Pročež zdařilo se mu arci, státi se panovníkem mohutným, a vládu svou nad sousedy široko daleko rozprostranil, nepřátele děsiti uměl a říši své základ, jakož se zdálo, dosti pevný byl dal: Ale potvrdil spolu příkladem svým tu sadu, o které i dějinstvo celé svědčí, že nové říše a dynastie berou sice pokaždé ve znamenité duchovní síle vznik a základ svůj, ale málokdy spolu v mravní velikosti. Avšak i to uznati se musím že konáním přísně spravedlnosti uměl získati a pojistiti sobě lásku národu svého.¹⁸ Svatoplukovu vládu zhodnotil Palacký následujícími slovy: „...zemřel Svatopluk, nejmohutnější svého věku panovník, jenž zděděnou říši uprostřed všelikých nebezpečností neohroženě a směle, moudře i chytře, mečem i řečí nejen uhájil, ale i znamenitě rozšířil a opevnil, strašným se učiniv všem sousedům a protivníkům svým.“¹⁹ Jednou také Palacký označil Svatopluka jako „nebezpečně se vzdávajícího krále slovanského.“²⁰ Přestože psal Palacký o dějinách „národu českého v Čechách a v Moravě“, jeho pojetí dějin Moravy bylo zakomponováno v rámci pojetí dějin českého národa a Morava zde nebyla subjektem historie.

Jak viděl osobnost moravského vládce Svatopluka ve svém díle *Slovanské starožitnosti*, v článku IX. „O Moravanech a Slovácích“²¹ další významný badatel obrozenecké generace 19. století, na rozdíl od Palackého upozadovaný slavista Pavel Josef Šafařík (1795 – 1861), rodem Slovák, jehož dílo vyšlo zhruba o 20 let později než stěžejní práce F. Palackého. Zatímco Rostislava (Rastislav, Rastic²²) nazýval Šafařík „knížetem“²³ a byl jím hodnocen jako zbožný vládce,²⁴ Svatopluka považoval za jeho „vládobažného synovce“, který „netrpělivě nesa poslušenství, jímž přísnému strýci a panovníku povinen byl“.²⁵ Svatopluk byl také „opatrný a bojovný“ i „mohutný“.²⁶ O Svatoplukovi dále autor napsal: „Tím způsobem Svatopluk, upevnil své panství, hleděl slávy vznešeného strýce svého [tj. Rostislava – LH], ovšem nechvalným způsobem na sebe převedené, moudrým panováním, milováním národu a nade všecko přísnou spravedlností dostihnouti, a vinu mladosti své ctnostmi zkušeného stáří v zapomenutí uvésti. Památka jeho jména v národu moravském žádnými pohromami nástupných časův vymazána nebyla, anobř trvá u prostého [tj. prostého, venkovského – LH] lidu až do dnes“.²⁷ Na rozdíl od Rostislava, kterého nazval „knížetem“ podobně jako jeho předchůdce Mojmíra I. a českého Bořivoje, u Svatopluka Šafařík plně žádný titul v textu stati nepoužil, pouze dvakrát na jedné straně ve zkratce uvedl „přízně kn. Svatopluka“ a „u kn.

¹⁸ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, I., s. 93-94.

¹⁹ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, I., s. 100.

²⁰ PALACKÝ, František. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*, I., s. 92.

²¹ ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, o Svatoplukovi s. 480f. O Svatoplukovi se Šafařík zmínil také v článku VIII/6 „Doba Svatoplukova“ v rámci kapitoly „O Slovanech českých“; ŠAFAŘÍK, Pavel Josef. *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, s. 445f.

²² ŠAFAŘÍK, *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, s. 478f. Obě jména u Šafaříka varíují.

²³ ŠAFAŘÍK, *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, s. 478f.

²⁴ Viz výše poznámka 4.

²⁵ ŠAFAŘÍK, *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, s. 479f.

²⁶ ŠAFAŘÍK, *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, s. 446.

²⁷ ŠAFAŘÍK, *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, s. 481.

Svatopluka²⁸ jednou v poznámce při citaci a překladu z *Bios Klementos* (121-124) napsal „kníže Svatopluk“²⁹, několikrát použil označení „Svatopluk I.“³⁰

Z moravské historiografie 19. století je potřeba zmínit také B. Dudíka a R. Dvořáka. Moravský historik a opat rajhradského benediktinského kláštera Běda Dudík (1815 – 1890) v I. díle svých německy psaných *Mährens allgemeine Geschichte*³¹ i v českých *Dějínách Moravy*³² považoval Svatopluka za obnovitele samostatnosti Moravy, která se stala centrem rozsáhlé „Moravské říše“, kterou však moravský panovník nedokázal zabezpečit natrvalo. V této souvislosti mluvil Dudík o „říši Svatoplukově“ nebo „zemích Svatoplukových“³³ což dokládá územní rozsáhlost a různorodost jeho zemí (i různorodost jejich obyvatel, etnik). O Svatoplukovi, kterého na základě franských pramenů nazýval většinou „knížetem“, někdy též „králem“ či „králem moravským“³⁴ psal Dudík v 2., 3. a 4. hlavě. Nazval je „Činnost Svatopluka a Methoděje“, „Nové boje Svatoplukovy a oslava Methoděje“ a „Svatopluk na výši moci své“. Ve svém podrobném, na dobových pramenech založeném popise starých moravských dějin však Dudík nedokázal posoudit, zda Svatoplukova politická činnost vedla k pozitivnímu či negativnímu vývoji na Moravě a zda měla vliv na úpadek velkomoravské říše. Domnívá se jen, že úpadek Svatoplukovy říše je třeba „hledat v nejasné politice Svatoplukově“³⁵. O samotném Svatoplukovi, jehož osobnost nijak souhrnně nezhodnotil, mluvil jako o předvídatém a neoblomném muži,³⁶ a v jeho hodnocení dal přednost slovům dobových pramenů: „mnichu Fuldskému a Reginovi, opatu kláštera Prymského“³⁷ stejně jako řada jiných historiků. Svatopluk tak byl na jedné straně „lživý, krvežíznivý a pánovitý nepřítel Němcův, pochva vši nevěry, který vzal konec nešťastný“³⁸, na druhé straně „byl král moravských Slovanův mužem mezi svými nejchytřejším a rozumem nejbystřejším“³⁹.

Historik Rudolf Dvořák (1861 – 1919), který se věnoval moravské historii od nejstarších dob až do roku 1848. Velkomoravské říši je věnován první díl *Dějín Moravy*, které vycházely jako součást „Moravské vlastivědy“⁴⁰ na přelomu 19. a 20. století. O „moravské říši“ psal v kapitole V., VI, a VII.: „Založení říše moravské za Mojžírovců. Mojžír I. Rostislav“, „Zavedení řádů křesťanských na Moravě. Záhuba Rostislavova“ a „Svatopluk. Pád říše velkomoravské“⁴¹. Moravského Svatopluka sice Dvořák nazýval jen „knížetem“ či „moravským knížetem“ a celkově ho považoval za špatného člověka, ale na druhé straně o něm mluvil jako o vynikajícím vojevůdci, válečníkovi, silném a udatném dobyvateli, který svou velkomoravskou říši vybudoval pomocí meče.⁴² Jeho říše však prý nebyla plně konzistentní, a proto po jeho smrti podlehla pod tlakem Maďarů rychlé-

²⁸ ŠAFAŘÍK, *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, s. 493.

²⁹ ŠAFAŘÍK, *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, s. 493, poznámka 84.

³⁰ ŠAFAŘÍK, *Sebrané spisy*. Díl II. *Slovanské starožitnosti*, např. s. 495.

³¹ DUDÍK, Běda. *Mährens allgemeine Geschichte*. I. Band. *Von den ältesten Zeiten bis zum Jahre 906*. Brünn 1860.

³² DUDÍK, Běda. *Dějiny Moravy*. Díl I. *Od nestarších dob až do r. 906*. V Praze 1875, s. 132-162, 163-199, 200-223.

³³ DUDÍK, *Dějiny Moravy*. Díl I. *Od nestarších dob až do r. 906*, s. 214.

³⁴ DUDÍK, *Dějiny Moravy*. Díl I. *Od nestarších dob až do r. 906*, s. 210.

³⁵ DUDÍK, *Dějiny Moravy*. Díl I. *Od nestarších dob až do r. 906*, s. 224.

³⁶ DUDÍK, *Dějiny Moravy*. Díl I. *Od nestarších dob až do r. 906*, s. 211.

³⁷ DUDÍK, *Dějiny Moravy*. Díl I. *Od nestarších dob až do r. 906*, s. 215-216.

³⁸ DUDÍK, *Dějiny Moravy*. Díl I. *Od nestarších dob až do r. 906*, s. 215.

³⁹ DUDÍK, *Dějiny Moravy*. Díl I. *Od nestarších dob až do r. 906*, s. 216.

⁴⁰ DVOŘÁK, Rudolf. *Vlastivěda moravská. Dějiny Moravy I. Země a lid*. Díl III. *Dějiny Moravy od nejstarších dob až do r. 1848*. Kniha 1. *Od nejstarších dob až do vymření Přemyslovců (-1306)*. Brno 1899.

⁴¹ DVOŘÁK, *Vlastivěda moravská I/III*, s. 25-29, 30-35, 35-46.

⁴² DVOŘÁK, *Vlastivěda moravská I/III*, s. 42.

mu rozkladu a rozpadu.⁴³ Svatopluk byl prý „statečným výbojcem, ale špatným organisátorem“.⁴⁴ Podobně jako Bretholz se také Dvořák domníval, že Svatopluk preferoval západní kulturní vlivy franské před slovanskou kulturní a církevní činností Cyrila a Metoděje, a že touto svou prozápadní orientací si podkopal základy existence svého státu. Dvořákovu rozporuplné hodnocení Svatoplukovy osobnosti kopíruje a vychází z jejího rozporuplného hodnocení středověkými prameny.

Moravský zemský archivář a historik Bertold Bretholz (1862 – 1936) napsal nejdříve německy, jak to bylo tehdy běžné, *Geschichte Mährens*,⁴⁵ které byly poté vydány česky jako *Dějiny Moravy*.⁴⁶ Podobně tak již před ním učinili Palacký a Dudík. Ke starším dějinám Moravy se Bretholz vrátil ještě v díle *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden (1306)*.⁴⁷ Moravský vládce Svatopluk, o kterém psal v I. díle *Dějin Moravy*, vynikal podle Bretholze politickými schopnostmi, byl vítězným vládcem a hegemonem nad ostatními slovanskými národy.⁴⁸ Přestože bojoval s franskou říší, respektoval kulturní proudy přicházející ze Západu, z východofranské říše, avšak nedokázal zabezpečit integritu velkomoravské říše do budoucna, jak o tom uvažoval již Dudík.

Na starší, zčásti obrozeneckou generaci historiků navázala generace mladší,⁴⁹ která tvořila a psala své práce sice ještě koncem 19. století, ale jejich velká syntetická díla, která jsou především předmětem této studie a našich úvah, vznikala až během 1. poloviny 20. století. K nové generaci historiografů, která se vyjadřovala rovněž k problematice Velké Moravy, jejich dějin i k osobě jejího panovníka Svatopluka, patřili zejména B. Bretholz, V. Novotný, L. Hosák a I. L. Červinka.

V několika svazkovém díle *České dějiny*, které vycházely v rámci „Laichterova Výboru nejlepších spisů poučných“ a na kterých se podíleli další čeští historikové Josef Vítězslav Šimák a Josef Pekař, se český historik Václav Novotný (1869 – 1932), moravského původu, věnoval Svatoplukovi v I. díle, který zachycoval nejstarší české a moravské dějiny až do smrti českého knížete Oldřicha.⁵⁰ O dějinách Velké Moravy psal v hlavě III. „Říše Velkomoravská“,⁵¹ kde pojednal o Svatoplukovi a velmi podrobně popsal osudy Moravy za jeho vlády, tj. od jeho nástupu na trůn v roce 871 až do jeho smrti v roce 894. Moravského vládcu Svatopluka nazýval „knížetem“,⁵² a považoval ho „za dědice politiky Rostislavovy“⁵³ a vyzdvihuje jeho „vzácné politické schopnosti“.⁵⁴ Svatoplukova důvěra k Wichingovi byla podle Novotného příčinou jeho „zřejmě nepřízné k liturgii slovanské“⁵⁵ a z jeho původní lhostejnosti k slovanskému obřadu se vyvinul přímý odpor k němu, protože snad „barbarskému vkusu Svatoplukovu již tehdy imponovala povýšená pompésnost obřadu

⁴³ DVOŘÁK, *Vlastivěda moravská I/III*, s. 42.

⁴⁴ DVOŘÁK, *Vlastivěda moravská I/III*, s. 42.

⁴⁵ BRETHOLZ, Bertold. *Geschichte Mährens*. Bd. 1, Abt. 1 (bis 906). Brünn 1893.

⁴⁶ BRETHOLZ, Bertold. *Dějiny Moravy*. První svazek – První oddělení (do 906). Brno 1896, s. 56-57.

⁴⁷ BRETHOLZ, Bertold. *Geschichte Böhmens und Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden (1306)*. München – Leipzig 1912.

⁴⁸ BRETHOLZ, *Dějiny Moravy*, s. 56-57.

⁴⁹ Viz také KUTNAR, František – MAREK, Jaroslav. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepiscetví: od počátků národní kultury až do sklonku třicátých let 20. století*. Praha 1997.

⁵⁰ NOVOTNÝ, Václav. *České dějiny I/1. Od nejstarších dob do smrti knížete Oldřicha* (= Laichterův Výbor nejlepších spisů poučných, kniha XXXVIII). Praha 1912, s. 285-436.

⁵¹ NOVOTNÝ, *České dějiny I/1*, o Svatoplukovi na s. 348-420.

⁵² NOVOTNÝ, *České dějiny I/1*, s. 348f.

⁵³ NOVOTNÝ, *České dějiny I/1*, s. 364.

⁵⁴ NOVOTNÝ, *České dějiny I/1*, s. 365.

⁵⁵ NOVOTNÝ, *České dějiny I/1*, s. 391.

latinského⁵⁶. Při hodnocení Svatoplukovy osobnosti použil Novotný⁵⁷ slova soudobých analistů, kteří ho hodnotili podle toho, komu stranili, na jedné straně pozitivně, na druhé negativně (viz výše). Nicméně z jejich slov i ze slov Novotného vyplývá, že moravský vládce Svatopluk byl sice rozporuplnou, ale pozoruhodnou osobností, která na jedné straně vzbuzovala respekt, na druhé straně však ležela mnohým tzv. „v žaludku“. Proto ho některé prameny i pozdější historiografové hodnotili zejména podle jeho vztahu k Metodějově církvi velmi negativně, jako pozitivum však vyzdvihovaly jeho politickou velikost a politickou prozíravost. Podle Novotného „v něm poznáváme stkvělý zjev politika velmi bystrého, se všemi otázkami dne účtujícího a ze všech podle možnosti těžícího.“⁵⁸

Nové československé dějiny, napsané moravským historikem a místopiscem Ladislavem Hosákem (1898 – 1972), jsou sice jen přehledovým dílem, příručkou československých dějin, nicméně také zde je zmíněn moravský vládce Svatopluk. Hosák o něm pojednal v rámci 3. kapitoly „Boj mezi orientací východní a západní (říše Velkomoravská a počátky křesťanství)“.⁵⁹ Podle něho „kníže Svatopluk neměl ušlechtilosti Rostislavovy“.⁶⁰ Toto negativní hodnocení, což je tradiční klíše starší české historiografie, je založeno na negativním hodnocení Svatoplukovy osobnosti východofranskou analistikou a později též některými prameny, pocházejícími z oblasti slovanské jihovýchodní Evropy (Balkánu) i některými českými středověkými prameny (viz výše). Hosák se také domníval, „že Svatopluk dobře poznal, že má býti jen nástrojem Němců a pomahačem k ujařmení vlastního lidu“ a „že politických poměrů využíval k rozšíření své říše“.⁶¹ Mluví rovněž o blíže nespecifikovaných Svatoplukových „poklescích“, kterých umně využíval kněz Wiching.⁶² Hosák označil Svatopluka ve všech zmínkách o něm pouze jako knížete.

Nestor moravských archeologů a také historik Inocenc Ladislav Červinka (1869 – 1952) zpracoval ve své stěžejní práci *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*⁶³ ranou moravskou a velkomoravskou historii jak z historického, tak především z archeologického hlediska. Podrobněji se věnoval Svatoplukově osobě v kapitole „Království Svatoplukovo“,⁶⁴ ač ve svém textu ho „králem“ nenazýval, jen zmínil, že ho tak nazývají některé prameny,⁶⁵ s jedinou výjimkou, kdy ho označil jako „král Svatopluk velkomoravský“.⁶⁶ Svatopluka považoval za „ctižádostivého a vládyčtivého“⁶⁷ a jevil se mu „svými diplomatickými činy jako politik opatrný, ale též jako vojevůdce rozvázný, který svého vítězství ihned dovedl využít státnicky“.⁶⁸ Svatopluk byl významnou osobností, jak napsal, zasluhující obdiv nejen mezi slovanskými národy. Jeho negativní hodnocení, které podaly franské letopisy (*Annales Fuldenses*), považoval Červinka za projev utajené německé zloby a pokládal za nespravedlivé prezentování jeho osobnosti jako zlé a násilné a vytváření tak negativního Svatoplukova obrazu.⁶⁹ Svatopluka měl za velkého politického ducha s organizátorským talentem,

⁵⁶ NOVOTNÝ, *České dějiny* I/1, s. 391.

⁵⁷ NOVOTNÝ, *České dějiny* I/1, s. 416-419.

⁵⁸ NOVOTNÝ, *České dějiny* I/1, s. 417f.

⁵⁹ HOSÁK, *Nové československé dějiny*. Praha 1947, s. 20-25.

⁶⁰ HOSÁK, *Nové československé dějiny*, s. 23.

⁶¹ HOSÁK, *Nové československé dějiny*, s. 23.

⁶² HOSÁK, *Nové československé dějiny*, s. 24.

⁶³ ČERVINKA, Innocenc Ladislav. *Slované na Moravě a Říše velkomoravská. Jejich rozšíření, památky a dějiny*. Brno 1928.

⁶⁴ ČERVINKA, *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, s. 281-290.

⁶⁵ ČERVINKA, *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, s. 284.

⁶⁶ ČERVINKA, *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, s. 289.

⁶⁷ ČERVINKA, *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, s. 280.

⁶⁸ ČERVINKA, *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, s. 283.

⁶⁹ ČERVINKA, *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, s. 288.

za bystrého státníka, přestože mu vytýkal podobně jako před ním starší moravští historiografové Dudík, Dvořák i Bretholz, že nedokázal natrvalo stmelit středoevropské Slované v jeden státoprávní celek a udržet konzistenci říše, která se po jeho smrti rozpadla. Červinka připomněl zprávu Konstantina Porfyrogenneta v *De administrando imperio*, ve které se byzantský císař zmínil o třech Svatoplukových prutech a synech.⁷⁰ Jde o starověké *topos*, které učený vládce a polyhistor použil v jiném historickém kontextu a v jiných historických souvislostech.⁷¹ Červinka se zmínil rovněž o pověstech o Svatoplukově konci, které zaznamenal kronikář Kosmas ve své „Kronice Čechů“ – *Chronica Boemorum* a které mluví o tom, že Svatopluk zmizel uprostřed vojska a už se nevrátil, anebo že se schoval u poustevníků na hoře Zobor (u Nitra), stal se jedním z nich a teprve před smrtí se nechal poznat.⁷²

Z generace historiků, tvořících zejména v 2. polovině 20. století a na začátku 21. století, si zaslouží pozornosti Lubomír E. Havlík, Josef Válka, Dušan Třeštík a jejich pokračovatel Z. Měřinský, kteří psali o Velké Moravě, o jejích politických dějinách a vyjadřovali se k mnoha problémům, souvisejícím s její existencí a také k řadě osobností jejích dějin.

Obdobím Velké Moravy a jejími vládci Rostislavem a Svatoplukem se zabýval ve svých pracích moravský historik Lubomír E. Havlík (1925 – 2000), který byl také hlavním editorem a jedním z autorů monumentální edice pramenů k dějinám Velké Moravy – *Magnae Moraviae fontes historici*.⁷³ V jeho monografiích,⁷⁴ článcích⁷⁵ a heslech,⁷⁶ v nichž se mluví o slavném moravském vládci a které zde nebudeme všechny rozebírat, vystupuje Svatopluk jako moravský kníže a moravský král. V Havlíkově pojetí byla Velká Morava i pozdější středověká Morava – na rozdíl od mnoha pojetí předchozí generace historiků i jeho současníků – subjektem dějin, tzn. že na ni nebylo nahlíženo jen v rámci českého soustátí, ale byla zkoumána jako svébytný státní a historický celek. Její panovníci nebyli považováni jen za vazaly (východo)franské říše, později Čech, ale bylo na ně v jeho pracích pohlíženo jako na svébytné činitele a hybatele vlastních, *scilicet* moravských dějin.

Celkový obraz Svatoplukovy osobnosti, který Havlík představil čtenářům ve své monografii *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*,⁷⁷ jež byla věnována 1100. výročí úmrtí velkomorav-

⁷⁰ ČERVINKA, *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, s. 235.

⁷¹ Viz HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Literární *topos* nebo historická realita? (K úloze literárních *topoi* v historiografii). In *Slovanský přehled*, roč. 94, 2008, s. 317-327.

⁷² ČERVINKA, *Slované na Moravě a Říše velkomoravská*, s. 236.

⁷³ HAVLÍK, Lubomír E. et al. (eds.). *Magnae Moraviae fontes historici*, I-V. Praha 1966, Brno 1967, 1969, 1971, 1977.

⁷⁴ Monografie: HAVLÍK, Lubomír E. *Velká Morava a středoevropští Slované*. Praha 1964; HAVLÍK, Lubomír E. *Dukljanská kronika a Dalmatská legenda*. Praha 1976 (překlad: *Dukljanska hronika i Dalmatinska legenda*. Podgorica 2008); HAVLÍK, Lubomír E. *Morava v 9.-10. století. K problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace*. Praha 1978; HAVLÍK, Lubomír E. *Slovanské státní útvary raného středověku. Politické postavení, společenská a vládní organizace státních útvarů ve východní, střední a jihovýchodní Evropě od 8. do 11. století*. Praha 1987; HAVLÍK, Lubomír E. *Kronika o Velké Moravě*. Brno 1989, 1992, 2013; HAVLÍK, Lubomír E. *Moravské letopisy. Dějiny Moravy v datech*. Brno 1993, Břeclav 2009; HAVLÍK, Lubomír E. *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*. Brno 1994.

⁷⁵ Články: HAVLÍK, Lubomír E. Dubrovnické kroniky a tradice o Svatoplukovi. In *Slovanský přehled*, roč. 58, 1972, č. 3, s. 197-200; HAVLÍK, Lubomír E. Roman universalism and 9th century Moravia. In *Cyrillomethodianum*, roč. 2, 1972-1973, s. 14-22; HAVLÍK, Lubomír E. The Roman Privilege „*Industriae tuae*“ for Moravia. In *Cyrillomethodianum*, roč. 7, 1983, s. 23-37; HAVLÍK, Lubomír E. Ibn Rusta o králi Svatoplukovi a jeho sídelním městě. In *Jižní Morava*, roč. 26, 1990, s. 9-17; HAVLÍK, Lubomír E. King Sventopluk 's of Moravia Image in the Middle Ages. In *Critica storica*, roč. 28, 1991, s. 164-188.

⁷⁶ Heslo: HAVLÍK, Lubomír E. *Svatopluk, Fürst des Großmährischen Reiches († 894)*. In *Lexikon des Mittelalters*, Bd. 8, 1997, Pt. 8 p. Sp. 341.

⁷⁷ HAVLÍK, *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*.

ského panovníka v roce 1994 a které předcházela studie *King Sventopluk's of Moravia Image in the Middle Ages*,⁷⁸ byl na základě Havlíkovy podrobné a fundované pramenné analýzy nanejvýš objektivní. Autor se snažil, jak sám v předmluvě zdůraznil, vyhnout „jednostranné zjednodušené primitivizaci Svatoplukova obrazu“⁷⁹ často prezentovanému dřívější, starší historiografií. Podle Havlíka, který zkoumal nejen svědectví latinských, staroslověnských, řeckých, ale také arabských, perských a dalších pramenů, které publikoval v *MMFH*, byl Svatopluk posuzován dobovou středověkou literaturou, zejména historiografií a hagiografií, dílem negativně, dílem pozitivně. Hodnocení Svatoplukovy osobnosti bylo vždy poplatné politické, náboženské, případně kulturní orientaci pisatele. Jak uvedl Havlík, byl Svatopluk mocným vládcem, který vybudováním velkomoravské říše s centrem na staré Moravě postavil hráz franské expanzi na Východ a zabránil tak podmanění středoevropských Slovanů franskou mocí a jejich podřízení se východofranské svrchovanosti. Politická prozíravost vedla Svatopluka k zahájení jednání s římským papežstvím, jehož výsledkem bylo udělení „patronátu sv. Petra“ (v papežských listech a listinách je označován jako *patronatus, defensio, patronatus, tuitio a protectio*⁸⁰), který ze zahraničně politického a církevně právního hlediska zaručoval jejich církevní ochranu v rámci římského křesťanského universa a potvrzoval samostatnost Svatopluka (označen jako *unicus filius*, pretendent na císařský trůn), jeho Moravy a velkomoravské říše. Jak L. E. Havlík závěrem pregnantně shrnul, Svatopluk se bez ohledu na politické a vojenské prostředky, jakých používal, choval podobně jako jiní mocní vládcové 9. století, jakými byli např. franský král a císař Karel Veliký, anglosaský král Alfréd Veliký nebo bulharský car Simeon Veliký.⁸¹

V rámci nové řady „Vlastivědy moravské“ napsal historik pozdního středověku Josef Válka (1929), specializující se na období od 15. století, dva díly *Dějiny Moravy*, přičemž nás v souvislosti s historií Velké Moravy a s moravským vládcem Svatoplukem zajímá díl *I. Středověká Morava*.⁸² Velké Moravě je zde věnována 2. kapitola,⁸³ v níž se Válka stručně zmiňuje také o Svatoplukovi, který „dovedl mojmírovskou říši k vrcholu moci a rozkvětu“ a který „vojenskými a diplomatickými úspěchy proslul v současné Evropě natolik, že byl nazýván králem“.⁸⁴ Při hodnocení Svatoplukovy osobnosti využil Válka slov soudobých analistů a kronikářů, kteří ho obviňovali jak „z věrolomnosti, touhy po moci a krutosti“ (*Annales Fuldenses*), tak ho považovali za „muže mezi svými nejrozvážnějšího a duchem nejbystřejšího“ (Regino Prümský).⁸⁵ Podle Války „Svatopluka proslavily jeho úspěchy jak ve franském, tak v byzantském světě“, a proto byl „pojem Velké Moravy úzce spjat s jeho osobností“.⁸⁶ Svatopluk „jako jediný velkomoravský panovník“, jak uvádí autor dále, vešel nejen do obecného povědomí, ale také do mytologie potomků.⁸⁷

⁷⁸ HAVLÍK, Lubomír E. *King Sventopluk's of Moravia Image in the Middle Ages*. In *Critica storica*, roč. 28, 1991, s. 164-188.

⁷⁹ HAVLÍK, *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*, s. 7.

⁸⁰ HAVLÍK, *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*, s. 92; viz též HAVLÍK, *The Privilege „Industriae tuae“*, s. 23-26.

⁸¹ HAVLÍK, *Svatopluk Veliký, král Moravanů a Slovanů*, s. 121.

⁸² VÁLKA, Josef. *Dějiny Moravy I. Středověká Morava* (= *Vlastivěda moravská, nová řada*). Brno 1991. A kam se poděl či ztratil autorský text starších středověkých dějin Moravy od L. E. Havlíka, napsaný pro „*Vlastivědu moravskou*“ a předaný dnes již zemřelému V. Nekudovi († 2006), někdejšímu předsedovi Matice moravské v Brně?

⁸³ VÁLKA, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, s. 17-35.

⁸⁴ VÁLKA, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, s. 20-21.

⁸⁵ VÁLKA, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, s. 20-21.

⁸⁶ VÁLKA, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, s. 21.

⁸⁷ VÁLKA, *Dějiny Moravy I. Středověká Morava*, s. 21.

O Svatoplukovi se v několika svých pracích v souvislosti se svým výkladem nejstarších dějin Moravy zmínil také český historik Dušan Třeštík (1933 – 2007). Jeho kniha *Počátky Přemyslovců*⁸⁸ byla dovedena do roku 935 a týká se, jak signalizuje její název, především českých Slovanů a Přemyslovců. Dějinám Velké Moravy a Svatoplukovi je věnována 14. část „Velká Morava“ ve IV. kapitole „Příběh Přemyslovců“.⁸⁹ V Třeštíkově skeptickém a až vůči všemu velkomoravskému a staroslověnskému nepřátelskému pojetí byl Svatopluk vždy pouze knížetem, případně byl označován neutrálně jako „vládce“ či „velkomoravský vládce“⁹⁰ nebo jen jménem jako Svatopluk. Pouze při výkladu struktury moravské společnosti, přejatém z větší části z Havlíkových prací,⁹¹ při zmínce o „Anonymní relaci“ a jejích arabských a perských mutacích, které mluví o moravském vládcí Svatoplukovi jako o „králi“ a o jeho zemi jako o „království“, případně o „králi králů“ (*šáhinšáh*) či „císaři“ nebo „velkokráli“ (*padišáh*), připouští také Třeštík termín „král“.⁹²

Třeštíkova kniha *Vznik Velké Moravy*⁹³ končí rokem 871, rokem nástupu Svatopluka na trůn a velkomoravský vládce je zde zmíněn jen okrajově v souvislosti s procesem dostávání se k nejvyšší moci. Třeštík v ní píše téměř totéž, co napsal ve své předchozí knize o Velké Moravě, o jejím vládcí Svatoplukovi, o struktuře moravské společnosti i o „Anonymní relaci“ (viz výše), proto to již nebudeme zde znovu opakovat.

Archeolog Zdeněk Měřínský (1948), který – podobně jako jiní – vydatně čerpal názory a úvahy o politických dějinách Velké Moravy, o její státní, správní a sociální struktuře i o Svatoplukovi z Havlíkových výše uvedených monografií, z *MMFH* i z jeho časopiseckých a sborníkových studií, se historií moravského vládcí Svatopluka zabýval podrobně v 2. díle své knihy *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu*, a to v kapitole VIII/6.2 „Svatoplukova dvojnásobná zrada (870 – 871)“ a v kapitole X. „Svatoplukova Velká Morava (871 – 894)“.⁹⁴ Svatopluka nazýval – vedle toho, že byl Rostislavovým synovcem – „moravským knížetem“,⁹⁵ „knížetem“ či „Svatoplukem I.“⁹⁶ a na základě svědectví *Annales Fuldenses* i „Karlomannovým leníkem“.⁹⁷ V souvislosti s titulací některých pramenů a listin použil Měřínský pro Svatopluka také titul „král“.⁹⁸ Jeho hodnocení Svatoplukovy osobnosti⁹⁹ nijak nevybočuje z intencí hodnocení, která známe od předchozí generace historiků a které vycházelo z rozporuplnosti hodnocení jeho osoby a činnosti ve středověkých pramenech i ve starší literatuře novověku. Je jen škoda, že jeho *České země...*, vydané v pražském nakladatelství Libri, nemají pořádný vědecký poznámkový aparát jako Třeštíkova knihy z nakladatelství Lidové noviny, ale omezují se pouze na odkazy v textu knihy – a to ještě ne u všech názorů, které Měřínský více či méně přebírá, případně reinterpretuje.¹⁰⁰

⁸⁸ TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců. Vstup Čechů do dějin (530 – 935)*. Praha 1997, s. 279f.

⁸⁹ TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, s. 263-296.

⁹⁰ TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, s. 646.

⁹¹ Zejména viz HAVLÍK Lubomír. *Morava v 9.–10. století. K problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace*. Praha 1978.

⁹² TŘEŠTÍK, *Počátky Přemyslovců*, s. 289-290.

⁹³ TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy. Moravané, Čechové a střední Evropa v letech 791–871*. Praha 2001, 195f.

⁹⁴ MĚŘÍNSKÝ, Zdeněk. *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*. Praha 2006, s. 348-357, 664-907.

⁹⁵ MĚŘÍNSKÝ, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*, s. 351f.

⁹⁶ MĚŘÍNSKÝ, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*, s. 363f.

⁹⁷ MĚŘÍNSKÝ, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*, s. 350.

⁹⁸ MĚŘÍNSKÝ, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*, s. 705f.

⁹⁹ MĚŘÍNSKÝ, *České země od příchodu Slovanů po Velkou Moravu II*, s. 903-907 (viz 6.32 „Osobnost Svatopluka I. a jeho politický odkaz“).

¹⁰⁰ Bohužel, seznam použitých pramenů, literatury a rejstříky bude obsahovat až III. svazek knihy *České*

K Svatoplukovi a Velké Moravě se vyjadřovaly i některé další práce, o kterých se zmíníme jen na okraj, protože nepředstavují původní historiografické práce, ale jde spíše o souhrnné kompilace. Český historik Jaroslav Čechura, který se zabýval zejména dějinami Čech, věnoval v knize *Králové a knížata zemí Koruny české*,¹⁰¹ na níž se spoluautorsky podíleli také D. Třeštík a V. Pechar, moravskému vládcí Svatoplukovi celý medailon. Svatopluk podle něho „personifikoval obecnější zákonitosti vývoje raně středověkých státních útvarů na teritoriu střední Evropy.“¹⁰² Na jedné straně Čechura označoval Svatopluka jako „knížete“ (*dux*), či „moravského knížete“, který byl „dravý“ a „hrdý“,¹⁰³ na druhé straně však autor mluví o „moravské říši“.¹⁰⁴ K tomu jen dodejme, že termín „říše“ (*imperium*) není *oppositum* termínu „knížectví“ (*ducatus*) a není s ním ani v žádné terminologické, ani věcně právní korelaci. Naopak, vyžadoval by spojení spíše s termínem „císař“ (*imperator*) nebo „král“ (*rex*), který vládl „království Moravanů“ (*regnum Maravorum*). Podrobnějšího hodnocení Svatoplukovy osobnosti se autor medailonu zdržel.

Také autoři Marie Bláhová (1944), Jan Frolík (1956) a Naďa Profantová (1962) se v I. díle syntetické práce *Velké dějiny zemí Koruny české*¹⁰⁵ v hlavě 2/II, nazvané „Období Velké Moravy“, věnovali nejen dějinám Velké Moravy jako celku, ale také Svatoplukově osobě a jeho expanzi po jeho nástupu na trůn v roce 871.¹⁰⁶ Autoři nazvali Svatopluka „knížetem“¹⁰⁷ a uvedli, že králem ho nazvali pouze kronikář Regino z Prümü a papež Štěpán V. v listu z roku 885 a odkazují na českou legendistiku konce 10. století.¹⁰⁸ V hodnocení Svatoplukovy osobnosti se autoři omezili jen na konstatování, že „Svatopluk dokázal stejně jako ostatní křesťanští panovníci té doby úspěšně spojovat šíření křesťanství s rozšiřováním vlastního území“¹⁰⁹ a že měl „respekt vůči citlivým zahraničněpolitickým souvislostem své české politiky“.¹¹⁰ Svatopluk vedl nejprve expanzivní politiku a poté se snažil „zabezpečit dosažené úspěchy jak diplomatickou cestou, tak posilováním a institucionalizací moravského vlivu na nově získaných územích“.¹¹¹

Pro srovnání novodobých pohledů na Svatoplukovu osobnost, které byla věnována nejedna stránka v pracích starší generace slovenských historiografů období barokového a osvícenského historismu i romantismu (J. Papánek, J. Sklenár, S. Timon, M. Bel, aj.), uvedme alespoň dva odlišné až protikladné názory novější, moderní slovenské historiografie z pera slovenských historiků J. Dekana a M. Kučery. Archeolog a historik Ján Dekan (1919 – 2007) se Svatoplukovi věnoval ve své práci *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*,¹¹² která je jako 2. svazek součástí několika-svazkové syntézy *Slovenské dejiny*. Autor v ní považoval nacionalistické názory starší slovenské

dějiny.... (viz ediční poznámka, sv. II, s. 967). Na jedné straně tak autor doplácí na ne příliš zdařilé metody ediční práce nakladatelství Libri, na druhé straně jsou poškozováni autoři (re)interpretovaných názorů.

¹⁰¹ TŘEŠTÍK, Dušan – ČECHURA, Jaroslav – PECHAR, Vladimír. *Králové a knížata zemí Koruny české*. Praha 2001, s. 94-101.

¹⁰² TŘEŠTÍK – ČECHURA – PECHAR, *Králové a knížata zemí Koruny české*, 94.

¹⁰³ TŘEŠTÍK – ČECHURA – PECHAR, *Králové a knížata zemí Koruny české*, 96.

¹⁰⁴ TŘEŠTÍK – ČECHURA – PECHAR, *Králové a knížata zemí Koruny české*, 97.

¹⁰⁵ BLÁHOVÁ, Marie – FROLÍK, Jan – PROFANTOVÁ, Naďa. *Velké dějiny zemí Koruny české*. I. Do roku 1197. Praha – Litomyšl 1999, s. 165-262.

¹⁰⁶ BLÁHOVÁ – FROLÍK – PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*, I. Do roku 1197, s. 221f. – 2. II/9: Svatoplukova expanze.

¹⁰⁷ BLÁHOVÁ – FROLÍK – PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*. I., s. 221f., 230.

¹⁰⁸ BLÁHOVÁ – FROLÍK – PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*. I., s. 230-231f.

¹⁰⁹ BLÁHOVÁ – FROLÍK – PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*. I. Do roku 1197, s. 237.

¹¹⁰ BLÁHOVÁ – FROLÍK – PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*. I., s. 242.

¹¹¹ BLÁHOVÁ – FROLÍK – PROFANTOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české*. I., s. 250.

¹¹² DEKAN, Ján. *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*. In *Slovenské dejiny*, diel 2. Bratislava 1951, s. 182-183.

historiografie glorifikující Svatoplukovu osobnost za neadekvátní a přehnané,¹¹³ přesto však nemohl neocenit Svatoplukovu politickou obratnost a jeho politické schopnosti. Svatoplukovu vládu považuje Dekan za „frankofilskou“, podobně jako již před ním moravští historikové Bretholz a Dvořák, ale poněkud z jiného ideového hlediska („stavájucej se z dôvodov ochrany svojich triednych záujmov proti vplyvu byzantských misionárov“).¹¹⁴ Mluví také o Svatoplukově „servilnosti voči Karlomanovi“,¹¹⁵ o „kolísavej a taktizujúcej politike Svätoplukovej za fasádou enormne prepriatej vojenskej rozpínavosti“¹¹⁶ a z jeho dalších slov vyplývá, že „fandil“ Rostislavovi, protože to nebyla „iba vynikajúca osobnosť, ale aj symbol slovanskej nepoddajnosti a samostatnosti“.¹¹⁷ Svatopluka označuje Dekan jen jménem nebo jako „moravského panovníka“,¹¹⁸ jeho zemi jako „kniazatstvo moravské“, „Moravskou ríšu“ nebo „Moravský štát“.¹¹⁹ Vytýká mu také jeho negativní vztah k Metodějovi a slovanské liturgii, jeho politiku považuje za „reakčnú a krátkozrakú“, která měla „zradcovský charakter“, a naopak za vrchol Svatoplukovy církevní politiky považuje vydání buly *Industriae tuae*.¹²⁰ Zánik „Moravskéj ríše“ byl důsledkem „Svätoplukova reakčného despotizmu“¹²¹ a Svatopluk „svojou nespornou vojenskou obratnosťou a egocentricky zacielenými konjunkturálnymi politickými pletichami“ přispěl k rozkladu franské říše.¹²²

Slovenský historik Matúš Kučera (1932) se Svatoplukovou osobností zabýval stručně již v práci *Postavy veľkomoravskej historie*,¹²³ v níž považoval Svatopluka za nepřemožitelného a mocného vládce, jehož osobnost formovala a determinovala tehdejší doba a stav vývoje společenských a státních struktur. Poté jeho osobě věnoval – podobně jako L. E. Havlík – celou knihu, nazvanou *Kráľ Svätopluk*.¹²⁴ Kučera, který vycházel ve svých úvahách o Svatoplukovi z dobových pramenů a znal jistě také Havlíkovu o deset let starší knihu, nahlížel na Svatoplukovu osobnost prismaticem národních, *scilicet* slovenských až nacionalistických dějin. Podle něho byla osobnost slovenského (*scilicet* veľkomoravského) krále Svatopluka, ač byla v dobových pramenech hodnocena rozporuplně, jednou z největších postav slovenské národní historie i evropských dějin. Jak je z historiografie známo, byl Svatopluk nazýván různými tituly, nejčastěji byl označován v latinských pramenech jako *dux* nebo *rex*, jak to nastínil již L. Havlík. Přestože M. Kučera používá titulaturu v souladu s historickými prameny, je možno z jeho knihy a především z jejího titulu vycítit, že dává v případě Svatoplukovy osobnosti přednost titulu *rex* – „král“.

Oba jmenovaní slovenští historici hodnotí Svatoplukovu osobnost odlišně. Je to dáno dobou vzniku jejich prací, ovlivněnou na jedné straně marxistickou historiografií, potlačující nacionalistické tendence a názory ve slovenské historiografii a brojící proti nim – to v případě J. Dekana, a na druhé straně v protikladu k jeho pohledu a názoru je to návrat k předmarxistickému hodnocení Svatopluka ve slovenské historiografii, k jejímu až nacionalistickému pojetí – to v případě M. Kučery. Vzhledem k novější české a moravské historiografii, zabývající se králem (knížetem) Svatoplukem, která hodnotí jeho osobu velmi střízlivě a objektivně, je nejnovější hodnocení

¹¹³ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 150, 182–183.

¹¹⁴ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 139.

¹¹⁵ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 119.

¹¹⁶ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 119.

¹¹⁷ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 120.

¹¹⁸ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 146.

¹¹⁹ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 150, 163, aj.

¹²⁰ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 150.

¹²¹ DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 163.

¹²² DEKAN, *Začiatky slovenských dejín a Ríša veľkomoravská*, s. 182.

¹²³ KUČERA, Matúš. *Postavy veľkomoravskej histórie* (= Tradícia a dnešok, zv. 6). Martin 1986¹, 1992²; Bratislava 2005³, 2013⁴, aj., s. 220.

¹²⁴ KUČERA, Matúš. *Kráľ Svätopluk (830? –846–894)*. Martin 2010.

Svatoplukovy osobnosti z pera slovenského historika M. Kučery pojato více emocionálně a nacionálně („národovecky“).

Ač nebylo naším úkolem zabývat se na tomto místě slovenskou historiografií o Svatoplukovi v plném rozsahu, ale pouze historiografií českou a moravskou, a to 19. a 20. století, připomeňme v tomto kontextu alespoň okrajově také práci Martina Homzy (1967) a kolektivu autorů, která vyšla pod názvem *Svatopluk v európskom písomníctve. Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy*,¹²⁵ která konfrontuje osobnost panovníka Svatopluka s některými soudobými evropskými vládci a mapuje jeho obraz v pramenech 9. – 16. století a ve slovenské historiografii 17. – 19. století.

Pojetí českých i některých moravských historiků raných dějin Moravy bylo často poplatné vývoji dějin českých, *scilicet* Čech a české kotliny, od nichž se jako od hlavního subjektu odvíjela historie Moravy, která se stala objektem českých dějin. Svatopluk byl v rámci jejich uvažování objektem dějin vztahů mezi (východo)franskou říší, Římem a Byzancí a jen částí moravské historiografie byl považován za svébytného panovníka, určujícího chod evropských dějin, za moravského krále a za osobnost, která byla subjektem moravské a evropské historie.

Na první pohled se nám může zdát, že slovenská odborná a kulturní sféra literární (J. Holly, L. Štúr, J. M. Hurban, P. O. Hviezdoslav, I. Stodola, L. Zúbek, M. Ferko, aj.), hudební (E. Suchoň, aj.) i umělecká (J. Alexy, J. Cincík, J. Baláž, J. Kulich, L. Cvengrošová, J. Kostka, E. Zmeták, R. Miklánek, M. Hric, aj.) věnovala osobnosti Svatopluka mnohem více pozornosti než novodobá česká a moravská historiografie, literatura a umění, přestože nelze opominout např. moravské barokní literární a výtvarné tradice, které spojovaly Svatopluka tradičně s Velehradem. Důvodem je, že se Slovinci považovali a dosud považují za dědice Velké Moravy¹²⁶ často více než její původní obyvatelé – Moravané. Ti po pádu a rozpadu Velké Moravy pod tlakem Maďarů na počátku 10. století – její jádro, Morava, však žilo dále svým vlastním životem – ztratili nejen svůj vlastní stát, svou státní kontinuitu, ale byli inkorporováni do jiného státního celku a díky tisíciletému soužití s Čechy (případně Němci) v Českém království a v československém, později českém státě mnohdy ztratili své národnostní vědomí, které bylo nahrazeno implantovaným zemským vědomím, i když – často latentně – povědomí moravské národnosti v různých generacích a společenských vrstvách obyvatel Moravy i těch, žijících v diaspoře, existovalo, existuje a žije nadále.

Závěrem našeho přehledu názorů historiografie 19. a 20. století zde můžeme shrnout a konstatovat, že Svatopluk byl dobrý válečník a vojevůdce a také prozíravý politik. Přestože mu byli vytýkány některé záporné vlastnosti jako lstivost a krutost, nebyl o nic lstivější či krutější než jeho současníci a protivníci a používal pro dosažení svých cílů, uskutečnění svých představ a naplnění svých politických a mocenských ambic stejných mocensko-politických, vojenských i náboženských prostředků jako oni. A pokud ve světové historiografii uznáváme podle vzoru křesťanského byzantského císaře Konstantina I. Velikého (272/285 – 337) trojici tzv. „svatých“ slovanských panovníků Velké Moravy, Bulharska a Ruska, kterou tvoří: Rostislav I. Svatý (Moravský, 846 – 870) – Boris I. Svatý-Michael (852 – 889) – Vladimír I. Svatý (980 – 1015),¹²⁷ jejichž jména jsou

¹²⁵ HOMZA, Martin et al. *Svatopluk v európskom písomníctve. Štúdie z dejín svätoplukovskej legendy*. Bratislava 2013.

¹²⁶ Za pokračovatele a dědice politických tradic velkomoravské říše se na základě tzv. *translatio regni* považoval a považuje český stát Přemyslovců, uherský stát Arpádovců a polský stát Piastovců, tj. nově se etabloující středověké státy střední Evropy.

¹²⁷ HAVLÍK, *Život a utrpení Rostislava, krále Moravanů* (viz též In BÍLÝ, *Moravský historický sborník*, s. 85-230); GJUZELEV, Vasil. *Knjaz Boris Pärvi: Bälgarija prez vtorata polovina na IX vek*. Sofija 1969; PRITSAK, Omeljan. *The Origin of Rus'. I. Old Scandinavian Sources other than the Sagas*. Cambridge, 1981; RYBAKOV, Boris A. *Kijevskaja Rus' i russkije knjažestva XII–XIII vv*. Moskva 1982; VOLKOFF, Vladimir. *Vladimir the Russian Viking. The Legendary Prince who Transformed a Nation*. Woodstock 1984. Srov. také VAVŘÍNEK, Vladimír. Slovanický panovník jako „Nový Konstantin“. Boris Bulharský – Rastislav

spojena s christianizačními procesy ve střední, jihovýchodní a východní slovanské Evropě, pak je nutno připustit také trojici tzv. „velkých“ panovníků těchto tří slovanských zemí, kteří své středověké státy dovedly k vrcholnému mocensko-politickému a kulturnímu rozmachu. Tuto trojici by pak tvořili: velkomoravský král Svatopluk I. Veliký¹²⁸ (871 – 894) – bulharský car Simeon I. Veliký (893 – 927) – veliký kníže kyjevský Jaroslav I. Moudrý (1016 – 1018, 1019 – 1054).¹²⁹ Jejich politický a kulturní význam a velikost dokládají také jejich panovnické přídomky: v prvním případě „Svatý“, v druhém případě „Veliký“ nebo „Moudrý“, které jim byly historií a historiografií různých zemí přirčeny a uděleny.

Moravský král Svatopluk I., jehož Kulichova socha postavená na nádvoří Bratislavského hradu vyvolala řadu emocí, kladných i negativních, podobně jako byla jeho postava rozporuplně hodnocena již soudobými historickými prameny, a poté moderní historiografií, svou politickou i církevní činností a svým postavením v tehdejší křesťanské společnosti, *oikumene*, bezpochyby mezi tyto velké slovanské (i neslovanské) panovníky Evropy patřil. Dokládají to nejen soudobé prameny, které přinesly o jeho osobnosti řadu zmínek, ať již pozitivních nebo negativních, ale také moderní historiografie 19. a 20. století, která jeho postavě věnovala nejednu stránku a která byla často závislá na hodnocení jeho historické postavy dobovými prameny i předchozí historiografií. Podobně jako středověká historiografie tak také ta moderní hodnotila jeho osobnost a činnost na jedné straně kladně, s některými extrémními názory až nekriticky glorifikujícími jeho osobu, a na druhé straně negativně, s názory, které naopak podceňovaly jeho význam. Málomocnému z jmenovaných historiků se podařilo aplikovat plně objektivní přístup, prostý emotivních složek lidského myšlení, zohlednit všechna hlediska a stanoviska a uvést tak oba protikladné póly Svatoplukova hodnocení do souladu. Význam Svatoplukovy osobnosti a dosah jeho politické činnosti byl však, použijeme-li teritoriální hledisko, nejen „regionálně“ moravský a slovenský, ale též všeslovanský a, i když si to často nechceme připustit, rovněž celoevropský ve shodě s tehdejší významností a postavením mohutné říše, kterou vybudoval ve střední Evropě, říše velkomoravské – Velké Moravy.

SUMMARY: SVATOPLUK'S IMAGE IN THE CZECH AND MORAVIAN HISTORIOGRAPHY IN THE 19TH AND 20TH CENTURIES. In the year 2014 was celebrated the 1120th anniversary of the death of Moravian King Svatopluk († 894). The presented article recapitulated the image of this Moravian ruler, termed as a prince or a king in the medieval historiography and deals mainly with the evaluation of King Svatopluk by the 19th and 20th-centuries Czech and Moravian historiography. His image in the medieval sources and also in the modern Czech and Moravian historiography of 19th and 20th centuries was very different, because the King Svatopluk's personage was very contradictory and it is very difficult to appreciate

Moravský – Vladimír Kyjevský. In *Slavia*, roč. 70, 2001, č. 3-4, s. 507-516; BAKALOVA, Elka. The perfect ruler in the art and literature of medieval Bulgaria. In *Studia Ceranea*, 2001, č. 1, s. 71-85 a HAVLÍKOVÁ, Lubomíra. Metodějovo velkomoravské „Napomenutí vladařům“ – homilie nebo *speculum principis*? Pokus o novou žánrovou interpretaci, s. 121-141.

¹²⁸ Případně „Svatý“. Mezi svěťci a blahoslavenými je král Svatopluk uveden v benediktinském seznamu svatých, nazvaném BUCELIN, Gabriel (ed.). *Menologium benedictinum sanctorum beatorum atque illustrium ejusdem ordinis virorum elogiis illustratum*....1-2. Veldkirchii/Feldkirchen 1655, kde jeho svátek připadá na 11. března.

¹²⁹ HAVLÍK, Svatopluk I. Veliký, král Moravanů a Slovanů; KUČERA, Král Svätopluk; BOŽILOV, Ivan: *Car Simeon Veliki (893–927). Zlatnjät vek na srednovekovna Bälgarija*. Sofija 1983; MARTIN, Janet. *The Medieval Russia 980–1584* (= Cambridge Medieval Textbooks). Cambridge 1996; FRANKLIN, Simeon – SHEPARD, Jonathan. *The Emergence of Rus 750–1200* (= Longman History of Russia). London; New York 1996; KARPOV, Alexej Ju. *Jaroslav Mudryj*. Moskva 2001; *Jaroslav Mudryj i jeho epocha*. Moskva 2008.

his personal character, his internal and external politics and his significance for Moravia and the European world. But it is clear that Svatopluk was a great Christian sovereign among the other rulers of Europe of his time.

PhDr. Lubomíra Havlíková, CSc.
Slovanský ústav AV ČR, v.v.i.
Valentinská 1
110 00 Praha 1, Česká republika,
e-mail: havlikoval@centrum.cz